

Arany János:

Tetemre hívás

-1877. október 27-én, a Kapcsos könyvbe írta.(Gyulai Pál)

-Nagykőrösi balladák–a hangsúlyt a történelmi megalapozottságra, illetve az allegorikus, politikai mondanivalóra helyezte.

-Az Őszikék balladái -hiányzik az effajta célzatosság, inkább a művészi kidolgozás dominál, szinte lezárja életművét. A lezárás grandiózusra sikerült: megmutatta, milyen az, amikor csak saját ihletre támaszkodva, szabadon, a maga örömeire ír→Tetemre hívás, Híd-avatás, Tengeri-hántás, Vörös Rébék.

-1878. február 10-én a Kisfaludy Társaság közgyűlésén vitte közönség elé→hatalmas sikert aratott.

-20 nyelvre fordították, opera és filmdráma is készült.

Első olvasásra is nagy élményt nyújt sajátos ritmikájával és misztikus történetével. Sokadszori olvasásra is képes újat mondani, valami egészen új megvilágításba helyezni az eseményeket.

-Forrása: Egy 18. századi udvarhelyszéki végzés, melyben részletes leírás található a tetemre hívás folyamatáról, melyet egy egyházi és egy világi személy ellenőriz→A balladában konkrétan egy káptalan és egy pöroszló.

Tetemre hívás

A radványi sötét erdőben
Halva találták Bárczi Benőt.
Hosszu hegyes tör ifju szívében;
„Ime, bizonyág Isten előtt:
Gyilkos erőszak ölte meg őt!”
Kastélyába vitette föl atya,
Ott letevék a hús palotán;
Ki se terítteti, meg se mosatja:
Vérben, ahogy volt, nap nap után
Hever egyszerű ravatalán.

Állata örzeni négy alabárdost:
„Lélek ez ajtón se be, se ki!...”
„Hátha az anyja, szép huga már most
Jönne siratni?” - „Vissza! neki;
Jaj, ki parancsom, élve, szegi!”

Fojtva, teremről rejti teremre
Halk zokogását asszonyi bú. -
Maga, pecséttel, „hívja tetemre”,
Kit szemre vesz, ölyvként, sanda gyanú:
Legyen a seb vérzése tanú.

A palotát fedi fekete posztó,
Déli verőn sem süt oda nap;
Áll a tetemnél tisztí *pörosztó*,
Gyertya, feszület, kánoni pap:
Sárga viaszfényt nyughelye kap.

„Jöjjenek ellenségi, ha voltak!”
Jó, kit az apja rendre nevez;
Hiába! nem indul sebe a holtnak
Állva fejénél az, vagy emez:
„Gyilkosa hát nem ez... újra nem ez.”

„Hát ki?...” riad fel Bárczi sötéten,
„Boszulatlan nem foly ez ősi vér;
Ide a gyilkost!... bárha pecséttem
Váddal az önnön szívemig ér:
Mindenki gyanús nekem, aki él!”

„Jöjjenek úgy hát ifju baráti!”
Sorra belépdel sok dalia:
Fáj nekik a hőst véribe' látni,
S nem harc mezején elomlania.
Erre se vérzik Bárczi fia.

„Jöjjön az udvar! apraja, nagyja...
Jöjjön elő Bárc, a falu, mind!”
Meggönyezetlen senki se hagyja,
Kedves urára szánva tekint.
Nem fakad a seb könnyre megint.

„Jöjjön az anyja! hajadon húga!”
Künn a leány, már messze, sikolt;
Anyja reárogy, öleli búgva:
Mindre nem érez semmit a holt:
Marad a tört vér - fekete folt.

„Jöjjön utolszor szép szeretője,
Titkos arája, Kund Abigél!”
Jó; - szeme villan s tapad a *törre*;
Arca szobor lett, lába gyökér.
- Sebből pirosan buzog a vér.

Könnye se perdül, jajja se hallik,
Csak odakap, hol fészkel az agy:
Iszonyu az, mi oda nyilallik!...
Döbbenet által a szív ere fagy:
„Lyányom, ez ifjú gyilkosa vagy!”

Kétszeri mondást - mint lebüvölten -
Hallgat el, aztán így rebegi:
„Bárczi Benőt én meg nem öltem,
Tanum az Ég, s minden seregi!
Hanem e tört *én* adtam neki.

„Bírta szívem' már hű szerelemre, -
Tudhatta, közöttünk nem vala gát:
Unszola mégis *szóval* „igenre”,
Mert ha *nem*: ő kivégzi magát.
Enyelegve adám a tört: nosza hát!”

S vadul a sebből a tört kiragadja,
Szeme szokatlan lángot lövell,
Kacag és sír, s fennvillogtatja
S vércse-visongással rohan el.
Vetni kezét rá senki se mer.

Odakinn lefut a nyílt utca során,
Táncolni, dalolni se szégyell;
Dala víg: „Egyszer volt egy leány,
Ki csak úgy játszott a legénnyel,
Mint macska szokott az egérrrel!”

(1877. október 27.)

-A ballada címe témajelölő.

-Cselekménye a középkorban játszódik, egy feudális falucskában, Bárcon, ahol az ifjú nemest, Bárczi Benőt holtan találják.

-Apja a gyilkos felkutatására a kor jellegzetes módszerét, az istenítélet egy formáját választja, erre a középkori babonára(romantika kedveli a középkori történeteket, misztikumot) építi a cselekményt is, mely szerint a halott sebe újra vérezni kezd.

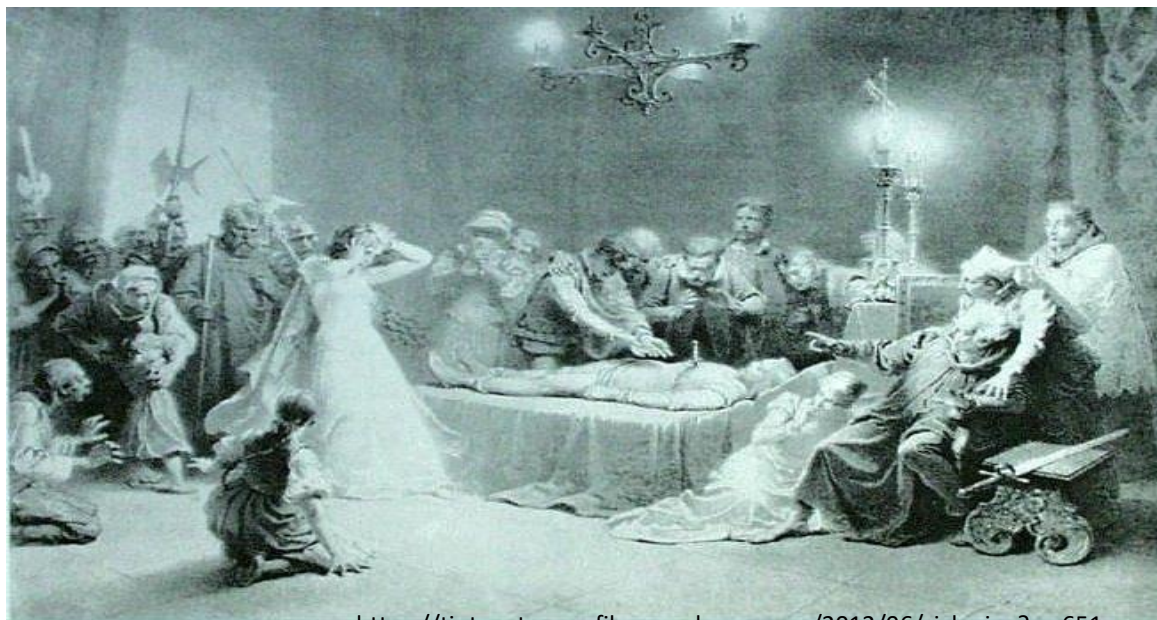
Formailag : ötsoros, szimultán verselésű strófák jellemzik. Az uralkodó verslábak a hexameterből ismert daktilusok és spondeusok, ám a ritmus messze nem olyan feszes és kötött, mint a klasszikus időmértékes versformákban. A sorok szótagszáma sem szabályos, kilenc és tizenegy között váltakozik. A rímképlet azonban egy-két kivételtől eltekintve állandó: a-b-a-b-b, tehát egy keresztrím után következik egy egysoros „ráütés”, mely több esetben a versszak leglényegesebb, gyakran meglepő tagmondatát tartalmazza.

-Arany analitikus szerkesztéssel, a bűnügyi történetek nyomozási technikáját használva építkezik: az öreg Bárczi először fia ellenségeit (tehát a leggyanúsabbakat) hivatja a halott elé, majd sorban jönnek a többiek. A bűnös végül az, akire senki sem gondolt: Benő szeretője, Kund Abigél. →Költői eszköze a fokozás (gyilkos keresése).

-A „titkos ara” elmondása szerint(kihallgatás?) a gyilkos tört ő adta Bárczi kezébe, enyélgésével, női szeszélyével ő okozta a fiú halálát. Abigél **bűne** → a könnyelműség, **nem a gyilkosság. Büntetése:** a megtérbolyodás (mégis ugyanaz, mint a gyilkos azaz bűnrészes Ágnes asszonynak).

-A Tetemre hívásban a tragikus balladákra jellemző **értékvesztés** jelenik meg: Benő fölöslegesen halt meg, hiszen Abigél szerette; így halálának következményei – családjának összeomlása, Abigél megőrülése – is fölöslegesek.

Szintén megfigyelhető a töredezettség, az elliptikus szerkesztés, valamint néhány homályos pont, amelyek további elemzésre készítenek.

Zichy Mihály: Tetemrehívás

-Érdekes, hogy a Tetemre hívás történetében apróbb ellentmondások fordulnak elő:

- Abigél „szeme villan s tapad a tőrre”, →nem tudta, hogy Benő mi módon halt meg→nem volt jelen, amikor a fiú végzett magával.→ A tőr átadása és a tragédia megtörténte között bizonyos időnek kellett eltelnie. →Benőnek volt ideje átgondolni a dolgot tettének végrehajtása előtt.
- Oka, motivációja **nem volt**: Abigél már bizonyította szerelmét – „Tudhatta, közöttünk nem vala gát”. (Minderre csak Abigél elmondása alapján következtetünk.)
- Benő saját döntése alapján, nem hirtelen felindulásból ölte meg magát.→ gyilkosa nem a szeretője, hanem önmaga volt, így sebeből a vérnek nem a lány megjelenésére, hanem – a babona logikáját tekintve – egyfolytában kellett volna véreznie.
- Miért volt nála a tőr, mikor találkára ment.
- Ha önvédelmi célból volt rá szüksége, akkor miért adta a fiúnak, vagy ha már odaadta, akkor miért hagyta magára? Lehet, hogy az egészét előre kitervelte? Lehet, hogy Bárczi Benő nem is lett öngyilkos?
- Abigél megőrülésének oka lehetett a sebből buzogó vér látványa, vagy a lelepleződés és az ezzel felerősödő bűntudat.

-Egyszólamú ballada, az egyetlen cselekményszál viszont nagyon sokrétű és tudatosan szerkesztett. Három nagyobb szerkezeti egységre bontható:

1.Az első három versszak (balladai alaphelyzet) a közvetlen előzményeket mutatja be, erre utal a múlt, illetve a félmúlt („állata”) igeidő. Az öreg Bárczi itt még kétes színben tűnik fel az olvasó előtt: zord, szigorú, kegyetlen emberként jelenik meg. Nem enged senkit a halott közelébe, sőt, „ki se terített, meg se mosatja”, tehát még az illő kegyeleltől is megfosztja egyetlen fiát.

2.Csak a következő rész (bűnös keresése 4-11) világít rá, hogy tetteinek oka a fiához való erős kötődése. Minél előbb meg akarja találni a gyilkost, ezért hosszas nyomozás helyett mindjárt a „legfőbb bíróhoz”, Istenhez fordul.

Igazságosságát és apai érzelmeit mutatja a hatodik versszakbeli felkiáltása: „Ide a gyilkost!... bárha pecsétem / Váddal az önnön szívemig ér...”.(öreg Bárczi =költő apja)

A nyolcadiktól a tizenegyedik, párhuzamos szerkezetű versszakokban drámai fokozáson keresztül jutunk el a tettesig. Arany mesterien, hatásos költői eszközöket bevetve növeli a feszültséget. A négy versszak szerkezete a Híd-avatás képsorára emlékeztet: az utolsó sorokban mindig ugyanaz a motívum, a seb jelenik meg.

Az egyes szereplők (barátok, az udvar, a falu népe, a család) ábrázolása életszerű, mintha egy film peregne előttünk. A színpadi rendezés szempontjából is mestermű ez a részlet: először mindig az öreg Bárczi beszél – megjelöli a következő gyanúsított-csoportot –, majd egy kis lassulás után a „kamera” a fiú sebére fordul. A csúcspont, a seb vérzése hosszú késleltetés után a tizenegyedik versszak végén következik be.

A sorrend első olvasatra csupán a nyomozások szokásos logikáját követi: a leggyanúsabbaktól, az ellenségektől haladunk az egyre kisebb valószínűséggel feltételezhető tettesek felé: jönnek a barátok, a családtagok, végül a szerető. A sorrend ugyanakkor ennél többet is jelenthet. Nemcsak pusztán egy bűnügyi rejtélyről van szó, hanem az emberi létezés rejtélyéről is: szűkülő körökben haladunk az éniig, a lélekig.

Nem véletlen, hogy a gyilkosság helyszíne a radványi erdő. Az erdő archetoposz, az egzisztenciális elveszettség, eltévelyedés dantei terepe.

3. A harmadik szerkezeti egység a tanulság, Benő halálának előzményeit, okát világítja meg, valamint – az Ágnes asszonyhoz hasonlóan – Abigél bűnhődését(rosszabb, mint a halál). Morális egyensúly elvesztése→patologikus tüneteket produkál. A megőrült lány viselkedése valószínű. Az utolsó versszak végén a tébolyult elme kétsoros népies „dallal” összegzi saját tettét. Ezzel Arany egyik kedvenc témáját, a lélektant is beleszótta a művébe. Fejlett érzéke volt a lélek megtörései iránt. Rengeteg megrendült lelkű hőst szerepeltet: V. Lászlónak üldözési mániája van, Edvárd király, Ágnes asszony hallucinál, Kund Abigél lélekborzoló nevető őrült.

→A cselekmény tragikumát ebben a novellában a szereplők reakciója adja (barátai, anyja, húga végül Abigél érzései).

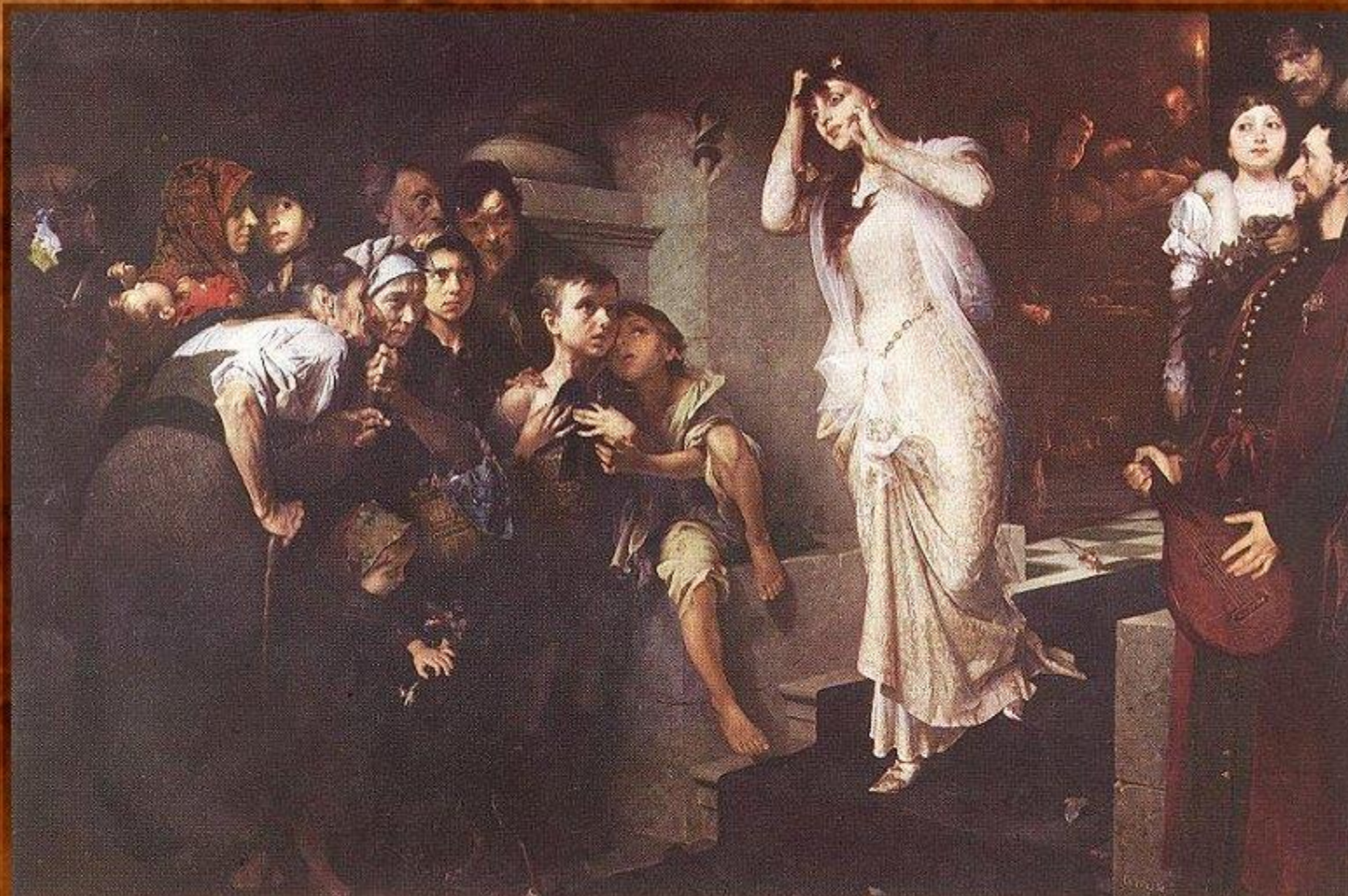
-Hangulata középkorian misztikus, hangszimbolikai eszközökkel fokozza a hatást. →Nyomasztó metaforák:” ...kit szemre vesz, ölyvként, sanda gyanú” illetve “a palotát fedi fekete posztó”. Alliterációi : Bárczi Benő, szép szeretője, vércse-visongás.

A ballada nyelve sokszor archaizáló, biblikus (hitelesítés). A sajátos múlt idejű igealakok (letevék, állata, unszola) váltakozása az éppen egyszerűségükben, dísztelenségükben hatásos fordulatokkal („Ide a gyilkost!”; „Bárczi Benőt én meg nem öltem”) ritmust ad a szövegnek. A Biblia nyelvi világának megidézése illeszkedik a cselekményhez, a bűntény felderítésének választott módszeréhez, a középkori istenítélethez.

Előadásmódja sűrítő, tömörítő (balladai homály)→minél kevesebb nyelvi és költői eszköz→erős hatás.

A Tetemre hívásban a drámaiság dominál. A cselekmény, és főleg a végkifejlet→ antik görög tragédiákra emlékeztet. A végzetes események bekövetkeztében **senki sem igazán bűnös, inkább vesztes**. A katasztrófát nagyrészt a körülmények szerencsétlen összejátszása okozta. A költő végül Abigélt is „felmenti”, ő is szenvedő alannyá, áldozattá válik.

Köszönöm a figyelmet!

Gyárfás Jenő: Tetemrehívás, 1881 k., Magyar Nemzeti Galéria, Budapest